

Továbbra sem meggyőzve

Kereken 14 esztendeje, hogy megjelent Vargyas Lajos: *A magyar vers ritmusa* című könyve, s 13 éve, hogy kritikát írtam róla a *Dunántúln*ban. Az idén érkezett rá visszhang Vargyas új könyvében *A magyar vers – magyar nyelv* címűben. Korántsem csak az én megjegyzéseimre válaszol Vargyas, hanem szép filológusi alaposággal mindenkit sorra vesz, aki azóta elméletével foglalkozott: egyetértett vele, vagy bírálta.

Az osztó igazság elve alapján ki-ki megkapja a magáét: az elismerést, a megrovást, esetleg a könnyed lelegyintést. Megkapom én is, mert egy s másban különböző véleményem az övétől. Ugyanakkor, mint nem egészen jó pedagógus (vagy túl szerény ember) dicsérő megállapításaimra egyetlen szóval sem utal. Talán ezért és persze azért is, mert ellenvetései nem győznek meg, bizonyára megérti konokságomat, hogy újra csak vitatkozom.

Vargyas ritmuskonceptiója ellen akkor az volt a fő kifogásom, hogy a gyakorlatba szinte átvihetetlen. Aggodalmam főként azért mozgolódott, mert az „előre és ösztönösen bennünk lévő” ritmusérzéket nem tudtam magamban felfedezni úgy, ahogyan Vargyas törvényei diktálták. Magyarán: csak állandó és feszült figyelemmel voltam képes egy-egy verset több-kevesebb sikerrel Vargyas szerint ritmizálni. S akkor arra gondoltam: ha még én is így vagyok (pedig „Anch’ io son’ pittore”), akkor mit csinál egy átlagos ritmusérzékű olvasó, „tudja-e alkalmazni egy jelekkel nem prearált magyar versre?”

Gyanakvásom Vargyas megnyugtató szavai után is változatlan. Azt mondja: „Legfőbb kifogása (mármint nekem Cs. Gy.) elméletemmel szemben, hogy bonyolult, hogy nem lehet a gyakorlatba átültetni. Az utóbbi tételt azóta már több vers megcáfolta, azokat már ismeri e könyv olvasója”.

Nos, mintha nem egészen ugyanarról lenne szó. Azzal győzött volna meg Vargyas, ha egyszerű magyar állampolgárokra hivatkozik, akik mint olvasók az „öszönösen bennünk lévő” ritmusérzék alapján, minden spekuláció nélkül Vargyas elmélete szerint ritmizáltak, vagy ritmizálnak kívánságra egy-egy kikészítetlenül eléjük tett magyar verset.

A válasz másik megjegyzése – Kosztolányi Számadásának ritmusa kapcsán – részben igaz. A kvartinák és tercínák határán okvetlenül ritmusváltás történik. Bár ez a vers végéig nem következetes. Mert pl. a „vaqytok ti itt a földgolyón sokan” vagy a „lassan vonul a roppant karaván” sorok között nem érzek lényeges ritmuskülönbséget, holott az első a második strófából, a másik pedig a harmadikból való. Hálás lettem volna, ha legalább most tagolja a verset ritmus-elképzelése szerint.

Egyébként a cikkemben kifogásolt statisztikára Vargyas statisztikai ízű megjegyzése csábított, hiszen ő is a két- és háromszótagú szavak szám szerinti viszonyáról beszélt. S mindezt apró fogalmazásbeli pongyolasággal tetézte, ezt maga is elismeri.

Röviden: való, hogy megváltozik a ritmus az első tercina kezdetén (a szonett szerkezeti határán), az is igaz, hogy a hosszabb szavak okozzák. De a későbbi sorokban inkább ez a ritmus-determináció, mintsem a szavak hosszúsága a döntő.

Néhány szó aligha elegendő a sorozatosság problémájának megvitatásához. Vargyas szerint egy-egy magában véve ritmikus sornak nem kell ismétlődnie ahhoz, hogy a vers ritmusáról beszéljünk. A „sormegfelelés nem szükséges a ritmus létezéséhez”, „minden sor a maga megvalósult ritmusát tartja meg, s ezeknek egymásutánja, hullámzása adja a költői hatást.”

Első kritikám vitatkozó példája valóban nem a legszerencsésebb. Alap-álláspontom azonban nem változott, s nem késztetett rá az „Ünneprontók” idézett részlete,

sőt a címével említett többi vers sem. Mert én a sorozatosságot igenis valamennyiben jelenvalónak érzem. Legfeljebb nem mindig egymásutáni sorok vagy nem teljes sorok ritmusa azonos bennük. Úgy bizony: a *Mária siralomtól* kezdve a *Szent László-éneken* át a *Helység kalapácsáig* és *Az apostolig*. Szó sincs arról, hogy önmagukban ritmikus, de egymástól teljesen és következetesen elütő, soha nem ismétlődő ritmusú sorok *vers-ritmust* adhatnának. Legfeljebb *szabadvers-ritmust*. Azt viszont elismerem, s nem is vontam soha kétségbe, hogy eltérő ritmusú sorokat is alkalmazhat a költő, s ezek nagyon is beleilleszkedhetnek egy gazdagabb, bonyolultabb ritmus-építmény megvalósításában valamely versbe. S igaz az is, hogy a konstrukció esztétikai érzéket feltételez, mert a sorok egymásutánja nem közömbös. De mindez a sorozatosság jegyében igaz. Én azt hiszem, hogy az éles ritmusok „ráerőltetése” egy-egy nem azonos ritmusú „elszigetelt” sorra is végső fokon a sorozatosság jelenségével kapcsolatos. Mintha az ismétlődés lélektani igény lenne.

RÁKOS SÁNDOR

„Cezúrával kettéosztott”

Mióta abban a kétes szerencsében van részem, hogy nyomtatásban is viszontláthatom egy R. S. nevű magánszemély számomra oly fárasztó vívódásait (s ez elég régóta tart már), mindig üldöztek a sajtóhibák.

Panaszkodtam is emiatt éppen eleget, hol fanyar tréfaszóval, hol komolyan, hol protestáló szándékkal, hol meg lemondóan.

Csak megértő, cinkos kacsintással nem, hogy no lám, mégiscsak fura egy társasjáték ez, amit mi játszunk, költők, írók szerkesztők, korrektorok, nyomdászok: soha nem lehet előre tudni, mi sül ki belőle a végén.

Most az egyszer okom van a megértésre is, a megbocsátásra is.

Hadd kezdjem azzal: tisztelem is, szeretem is a *Jelenkort*. Azért is, mert jogom volna elfogultnak lenni a javára, holott nem vagyok az. S azért is, mert elfogultság nélkül is gondosan szerkesztett, igen jó folyóiratnak tartom. (Az ok, amiért elfogult lehetnék: szülővárosom lapjával egyidőben a távoli Pécs irodalmi szószólója, a *Jelenkor* egyenes-ági őse, a *Sorsunk* avatott költővé valamikor. De ez csak nekem fontos, a *Jelenkor* igazán nem szorul rá az én elfogultságomra; bár, ha rákerül a sor, elfogulatlanul is rokonként ülök e folyóirat asztalához.)

Nos, a *Jelenkor* októberi számában megjelent *Gilgames, magyarul* című tanulmányomban egy, csak egyetlenegy sajtóhibát találtam, de az ritka példány: a leggonoszabb-csúfondárosabb fajtából való. Legalábbis így hittem, míg meg nem győztek arról, hogy nincs az a rossz, aminél még rosszabb ne lehetne.

A *Gilgames-eposzról* szólva, többek között megjegyzem, hogy a vers-sorokat *cezúra* vágja ketté. Csakhogy *cezúra* helyett *ceruza* került a szövegbe, így: „ceruzával kettéosztott”.

Hát ez bizony nem ugyanaz, mint a „cezúrával kettéosztott”.

Ilyenkor leginkább tartós altatásra vágyik az ember (hogy alvása közben szabaduljon az átkos Ceruzától), s ha ki kell mennie az utcára, úgy érzi, összenevetnek háta mögött a járókelők. (Szánalmas ez a szerzői fontoskodás, de hát enélkül igencsak megszűnnék az irodalom.)

A válság mélypontjáig jutottam, amikor meglátogatott egy irodalomtörténész barátom, gyakorló tanárember. Megtudta, miért látogatom az orromat, s így vigasztalt: „Hidd el, szerencséd van. Rosszabbul is járhattál volna. Tanítványaim elég gyakran *cenzurát* írnak vagy mondanak *cezúra* helyett. Hiába, a két szó, külső alakra legalábbis, nagyon hasonló.”

Elgondolkoztam, s igazat adtam barátomnak.

A *ceruza* még hagyján, így csak kelekótya vagyok: olykor furcsa szavakat pottyantok el, meglepő, de ártatlan szavakat.

Viszont a *cenzurá*...

Szerencsém volt, hogy rebellis hírébe nem keveredtem.